

irodalom valakit híres emberré tehetett: Rádaynál alig dicsekedhetett akkor bárki is előbbkelő s tiszteltebb névvel. Pedig Rádaynál kétségkívül nem egy nagyobb tehetség működött a nemzetiség erősítésén s művelésén. Mégis ő hozzá fordultak a korabeli tudósok és írók új terveikkel, ha akár valami központosító közlöny megalapításáról volt szó, akár valamely kiválónak tartott munkának kellett kiadót keresni. Még «az erősen megromlott nyelv ékesítésére s megerősítésére» is tőle vártak segílyt.¹ Nála kopogtatott Bod Péter, hogy más nemzetek példájára «valami literata societast» kellene fölállítani; tehát a tudós társaság eszméjének kivitelét tőle várták először. Az ő tekintélyének ægise alatt kívánt Bod Péter egy jó magyar grammatikát összeállítani s a régi historiás énekekből egy szemelvényt szerkeszteni, a melyben deák vagy más idegen szók nem fordulnak elő, hogy a zagyva nyelv hajdani épségébe visszaálltassék. Bod Péter keserűen panaszkodik előtte, hogy már a parasztok is deák szókkal élnek s a magyar nemes ifjak, a kik a katonaságtól hazakerülnek, megtámadják a nyelv tisztaságát. «Az Isten tehetséget adott a Méltóságos Úrnak — írja Bod Péter² — azokból a Heltaitól régen kiadott versekből, a melyeket kedvesebbeknek lehetne ítélni, nyomtattatna ki a Mélt. Úr Budán, vagy a hol helyesnek ítélné, hogy az afféléknek olvasásokkal egyenesednének a megdeákosult s francziásult szólások módjai».

Dr. VÁCZY JÁNOS.

SIMAI KRISTÓF, PÁLYÁJA KEZDETÉN.

Jelen értekezésemben az *Igazházi* szerzőjének, a derék «úttörők» egyik legderekabbjának, kiváltképen fejlődési időszakát szándékozom lehetőleg megvilágítani, melyről az eddigi ismertetések alig vagy csak fogyatékosan említettek holmit. Anyakönyvi hiteles kivonatok szerint³ Simai 1742. nov. 8-án

¹ L. Bod Péternek 1756 febr. 20-án hozzá írt levelét. *Figyelő*, 1876. évf. 175. l.

² Id. levelében. 176. l.

³ Németh Vilmos sz.-Benedek-rendi t. komáromi gymn. igazgató-tanár volt

született Rév-Komáromban polgári szülektől. A keresztségben Márton nevet kapott. Ezt a szerzetbe léptekor Kristóf névvel váltotta fel. Atyja Sima István, kertész, anyja Szöcs Borbála, keresztyja Böhm Keresztély, megyei táblabíró.

A családi érzület s nevelési irány jellemzésére egyéb e nemű adatok hiányában nem lényegtelen az, hogy hősünk bátyja, az öt évvel idősebb Sima József, a gymnázium végzetével trinitariussá lett, meg hogy öccse, a három évvel ifjabb Sima Ignác, ki Benyáknak volt iskolatársa, 1756—60-ig szintén gymnáziumi tanuló volt a syntaxista osztályig.* Azon családnak, mely 3 fiút iskoláztat, anyagi állapota nem lehetett épen fogyatékos. Azonban ezt talán valamely csapás némileg mégis megrendítette utóbb, minthogy 1760-ban egyszerre mind a két tanuló fiú abba hagyja az iskolázást. A komáromi gymnázium akkori jegyzőkönyveiből merített adatok szerint Sima Márton, ki 1752-ben a «*declinisták*», 1753-ban a «*minor parvisták*», 1754-ben a «*maior parvisták*», 1755-ben a «*principisták*» osztályában volt bejegyezve, — már 1756- és 1757-ben nem fordul elő a névsorban.** Nem lévén följegyezve, hol s minő foglalkozásban töltötte e két évet, csupán hozzávetőleg kockáztatjuk azt a véleményt, hogy a családfentartás gondjainak enyhítése végett egy ideig a kertészetre adhatta magát.

Már 1758-ban folytatólag a megszakított gymnázium következő osztályában, t. i. a *syntaxistákéban* van bejegyezve, 1759-ben a *poéták*, 1760-ban a *rhetorok* osztályában lelhető Sima Márton neve. S e szerint a komáromi gymnáziumot már 1760-ban bevégezte. De a mint az odább említendőkből látható, aligha mehetett nyomban át a bölcséleti tanfolyamra. Az sincs róla följegyezve, hogy azonnal valamely életpályára lépett.

Szerzetessé csak 1765-ben lett, a mint ezt nemcsak a rendi protokollum följegyzéséből látjuk, hanem egyszersmind a komáromi plébánia irattárában lévő jegyzetből is, mely így szól: «Datum attestatum ituro ad R. R. P. P. Piaristas gratis 25. Septembris 1765».

szíves ezeket, valamint az odább említendő gymn. irattári adatokat is közölni Takács Sándor k. r. t. által, egyszersmind a Benyák Bernátra vonatkozókat is megküldvén.

* Németh Vilmos közlése szerint.

** Németh Vilmos közléséből.

Az a *gratis* szócska, mely azt jelenti, hogy ingyen adatott ki neki a keresztelési bizonyítvány, a föntebbiekre nézve is némi bizonyoságul vehető, hogy t. i. csakugyan a «*res angusta domi*» okozhatta a tanulási pálya megszakítását. A keresztlevél kivételéről szóló jegyzettel összeűt a rendi protokollumnak róla szóló jegyzete is, mely szerint Privigyén 1765 okt. 8-án vette fel a szerzet öltönyét. Nem érdektelen reflexióra nyújt alkalmat az a kissé felöltő tény is, hogy ha már az alkalmasint nehéz élmények közt folyt öt évi interstitium sanyarú küzdelmei őt a szerzetesi pálya választására bírták, vajjon miért nem lépett azok rendjébe, kiknek tanítása alatt serdülvén föl szülővárosában, feladatukat sokkal inkább ismerhette, mint a piarista rendét, mely a szomszéd Tata városában csakis akkor, t. i. 1765-ben telepített meg.

Erre nézve tényleges adatok hiányában, hozzávetőleg föl- említhetjük, hogy földije, Benyák József Bernát, ki három évvel volt fiatalabb s a komáromi gimnáziumban három osztályal alább járt mint Simai, már 1764-ben lépett a piaristák rendjébe. Talán némi baráti viszonymál fogva valamelyes indokul szolgálhatott arra, hogy Simai is arra határozza el magát. Az is lehet, hogy Simai már a gimnáziumi tanfolyam derekán két évet annak abbahagyásával kertészeti segédkezésben töltött, s alkalmasint a kényszer viszonyoknál fogva a retorika végeztével ismét arra lőn késztetve. Azonban minthogy tanulmányait jelentősebben kívánta hasznosítani valamely reális irányú pályán: a szenczi intézetet kereste föl, mely akkoriban, t. i. 1763-ban keletkezvén, legott hírnévre kapott. S ha tán csak kevés ideig figyelhette is meg Simai ezt az intézetet, alkalmasint itt történhetett azon elhatározása, hogy abba a rendbe kívánozzék, melyben reális irányú hajlamát ő is jelentősebben értékesítheti. S erre sajátságos coincidensként épen azon évben határozta rá magát, midőn a szomszéd Tata városában is olyféle célzatú intézet keletkezéséről hallhatott rebesgetni.*

De ha tán némi habozás ingadoztatta volna is pálya-választási tündéseit, az a «*deliberandum est diu, quod statuendum est semel*» (Publ. Syr.), végre is oly határozott meg-

* Révai M. élete. I. 116 s köv. ll.

állapodásban lelte megoldását, hogy valóban példányszerű kitarítás igazolta egy egész magas korig jutott életen át. Az erről szóló tényadatok már mindegyre világosabb bizonyítékokul szolgálnak.

A rendi jegyzőkönyvek hiteles adatai szerint, tehát 1765 okt. 8-án vette fel a rend öltönyét Privigyén, midőn *Márton* keresztnevét a *Kristóf* névvel váltotta fel. Számos tagból álló volt akkoron a privigyei rendház, és különösen az újoncz növendékek száma 28 vala, közülök első évi pályatársa 15. Ezeknek névsorán figyelemmel végig tekintve, úgy látom, hogy Simainak jó alkalmá nyílt ott a nálánál fiatalabb, de tehetség dolgában derekás pályatársakkal versenyezhetni, mint a minők különösen Sárváry Ferencz, Kámánházy Ignác, Peer Jakab, Zimányi Lajos, Simonchicz Incze, kiknek utóbbi tudományos értékokról jeles tanúságok szólnak.

Katsor Keresztély és Lelovics Ignác, mint tüzetesen az ő tanítóik, illetőleg magisterek, az akkori közoktatás igényeihez képest, a mily serényen, oly alkalmasan is megadták nekik az alapvető oktatást, különösen a középiskolai tanulmányok terén. E mellett külön szorgalmi feladatokra nézve is nyertek kellő útmutatást, főleg a műveltebb nyelvekre,¹ meg a reál irányban a geometria elemeiben.²

Az ének és zene is jól avatott mesterét bírta ott Uramcsik Tamás rendi tanárban, ki egyszersmind karmester vala abban a privigyei díszes templomban, melynek olyanná alakításában kiváló érdeme vala P. *Hanghe Fáczi*-nak.³ Nem ok nélkül említem föl, hogy e nevezetes férfiú is ott működött még ekkor, fáradhatlanul sürögve a jeles templom föl-diszesítésén. Mert a mint nem egy lelkes ifjú növendékre nagy hatású vala e lángbuzgalmú férfiúnak ottani működése, úgy különösen Simai Kristófnak a rajzolás iránti hajlamát is különösen fokozhatta.

A jól rendezett s fegyelmes szerzeti nevelő-intézetekben,

¹ Simai a rendi protokollum szerint a rendbe léptekor az élő nyelvek közül csak a németben volt középszerűen jártas.

² Lelovics Ignác promagister hivatali feladatát akkép jelzi az akkori katalógus, hogy a többi közt a geometria elemeit is kellett tanítania. Katsor K. pedig egyebeken kívül, különösen a történelmiekből adott oktatást és a német nyelv mellett, a francia nyelvet is igen ajánlgatá (l. Révai M. élete. I. 153.).

³ Horányi: *Scriptores Scholar. Piar. II.* 75—77.

a közös tanulmányok mellett, előnyösen gerjesztetik a magán-szorgalmi tevékenység is. Tetemes számú s tehetséges ifjak közt hathatósan folyik az önképzés, a nemes vetélkedés által is fokozva. Katsor Keresztély, a lankadatlan tevékenységű magister, sikerrel biztatta erre növendékeit.¹ Részéről kiváltképen a történelmi s latin nyelvészeti studiumnak volt nagy kedvelője,² valamint melegen ajánlotta a német és francia nyelv tanulását is. Helyén van itt megjegyezünk, hogy Katsor K. különösen kedvelte az iskolai színműveket, sőt maga is készített néhány farsangi vígjátékot.³

A két újonczév elteltével Simai, valódi hivatásáról meggyőződven, már 1767-ben írásbeli folyamodványban kérte a rendi testületbe kebeleztetését. Erre érdemesnek ismertetvén el az ottani rendtagok szavazatai által, ugyanazon év május hó 17-én az áldott emlékü Orosz Zsigmond, rendtartományi főnök, kezeibe tette le fogadalmát.

A következő két évben próbatanításon működven Nagy-Kanizsán, mind a tanításban, mind az önképzésben dícséretes elismerést vívott ki, s egyike volt azoknak, kik a rendnek ezen újonnan nyert (1765-ben alapított) tanintézetében a testület iránti bizalmat fokozták. Mint ilyen igyekvésű, cél tudatosan karolta föl odább is a hivatás igényelte komolyabb tanulmányokat. Jó alkalom nyílt erre különösen 1770 és 1771-ben Nyitrán, hol a philosophiai tanulmányokban versenyt serénykedett a legjobbakkal.

Némi tájékozásúl fölemlítem, hogy itt tanárai voltak a jeles Pállya István, Podhraczký Mihály és Dugonics András,⁴ kik irodalmi műveikből is ismeretesek, meg hogy a 36 tagból álló testületben — minthogy a rend theologiai intézete is ott volt — a gymnáziumi tanárok és rendi tanulótársai közt is oly szép emlékü egyének voltak laktársai, mint Hyros Sámuel, Papanek János, Sárváry Ferencz, Gegő Adolf, Raab Adalbert, Vildt Leonard, Blaho Ignác, Simonchicz Incze, Schreyer Norbert, s földije, Benyák Bernát, kik többnyire ismeretesek a rend történetében.

¹ Révai M. élete. I. 73.

² Horányi: Scriptorum Schol. Piar. II. 186 s. köv. II.

³ Horányi: Scriptorum Schol. Piar. II. 192.

⁴ V. ö. Révai M. élete. I. 159.

Végig pillantva nyitrai szerzetes laktársainak névsorán, gyanítható, hogy a rendtörténeti adatok és hagyományos említések közül meglehetősen ismeretes egyének közt, minő önmívelődési verseny folyhatott az idétt abban a nyitrai collegiumban, mely a rendnek egyszersmind tanárképző intézete vala, úgy hogy a hozzá csatolt convictusban a tanárjelölt bölcseleti és hittani hallgatók egyszersmind próbatanítást is gyakoroltak, különösen pedig kiségitőkül szolgáltak a catecheták és exhortatorok mellett, valamint a convictorokra való felügyelésben is. Jelezve van ez némileg a katalogusokban is. Így leljük Simai neve mellett a «*Studens philosophiæ*» jelzésén kívül, hogy «*Coadjutor Catechistarum, Alumnus Professorii*».

Abban a meglehetősen népes convictusban színjátékra való terem és készlet is levén, időnként szini előadások is tartattak. Ezeknek betanításában nem csekély rész jutott a rendi tanulóknak, kik közül különösen ügyes volt Simonchicz Incze: már mint ottani gymnázista tanuló Gusztinyi püspök figyelmét is kiválóan megnyerte előadásaival.

Dugonics, ki épen ez idétt írta «*Tárházi*»-t (Holberg után),* kétségkívül lelkesítőleg biztatta őket a magyar színművek előadására is. — Méltán fektethetünk arra súlyt, hogy ez különben is mint ama «*szittyá magyarság*» bajnoka, ki e tekintetben a szerzetbeli hallgatóira is erős hatást gyakorolt vala, bizonyára Simait is nem kis mérvben befolyásolhatta. S ugyan ő alkalmasint a mathesis, geometria és rajz kedvelésében is hathatósan erősítette őt. Ifjabb társai közül pedig Sárváry Ferencz és mások, de különösen Simonchicz Incze barátsága bizonyosan eredménydús volt rá nézve, szintűgy mint utóbb Révair is. Említettem ennek élete tárgyalásában (I. 157., 306—308. l.), mily kitűnő komikai alakítás telt Simonchicztól ifjabb korában. Érdekes tanúságot nyújt erről különösen Hannulik Chrysostom, a jeles latin lyrikus, egy hozzá intézett verses epistolája jegyzeteiben,** melyekből egyebekre nézve is sok becses tanúság meríthető, meg különösen arról is, mikép kultiválta a

* Bayer J.: A nemzeti játékszín története. I. 52.

** Ennek a becses íratnak czíme: «*Epistola de recta, pravaque institutione iuventutis ad Innocentium Simonchicz e Schol. Piis Professore... quum intimato Exc. Consilii R. L. H. collaudaretur propter singularem in docendo diligentiam et iuventutis curam mense Maio 1788.*»

nyitrai tanintézet az iskolai színjátékot, főleg Gusztinyi János püspök nagylelkű mecenássága folytán.

Im e körülmények csak így nagyjából való érintése is mintegy indokolását adja annak, a mit Bayer József* a piarista rendről, mint «a hazai iskolai drámának akkoriban egyedüli letéteményeséről» mond e soraiban: «Ezen légkörben nevelődik föl Simai Kristóf, Endrődy János, Egerváry Ignác, kik Dugonicscsal egyetemben ellátják az első magyar színjátszó társaság műsorát eredeti darabokkal, helyesebben átdolgozásokkal». A magyar színművészet történetében méltán kiemelhető az, hogy száz év előtt a többi közt oly tisztos férfiak, mint a minőkül ismeretes a főntebb említett négy koryphæus, példaadókul buzgólkodtak a magyar színjáték emelésére. Valóban erkölcsi tekintélyvel is nyomatékolta ez annak küzdelmes primordiumait, a mi akkor csakugyan igen lényeges dolog volt az ellenkező elemek czáfolására.

A rajzolás illetőleg megjegyezhetem, hogy valamint a kalligraphia s a mértan elemeinek tanítását már akkor mind buzgóbban űzték a rendi tagok, úgy a tehetséges hajlamokat a rajzolásra, főleg pedig az építészeti rajzolásokra hathatósan lelkesítették. Főleg a convictusokban nagyon jól értékesíthető ez. Ilyetén impulsusnál fogva szorgalmasan képezte magát a realiákra egyébkint is erős hajlamú Simai már a noviciatus óta is a rajzban. E végett utóbb Bécsbe is fölment, alaposabb tájékozódás végett.

Elméleti s egyúttal gyakorlati képeztetése ilykép jelentősen gyarapodván, minthogy kora is jól előrehaladott már, 1772-ben tanítás végett Kecskemétre rendeltetett, 1773-ban pedig Kalocsára, hol szintén volt convictus. Mindkét helyen a syntaxisták osztályát tanítván, e mellett még a theológiát is tanulgatván, legott áldozó pappá szenteltetett. 1774-ben tüzetesen a theológiával foglalkozott, Debreczenben a jeles tanultságú Temlényi Remigius és Volako Marcellus oktatásait élvezvén nyolcz pályatársával együtt. Mellékesen a szépírásban is oktatást adott a convictoroknak.

1775-ben és 1776-ban Pesten a grammatikai osztályokban tanárkodott Conradi Norbert s aztán Valero Jakab ház-

* A nemzeti játékszín története. I. 52.

főnöksége alatt. Laktársai között valának a hírneves Schaff-rath Leopold, Horányi Elek, Dományi Mark, Dom Florián, Koppi Károly, Benyák Bernát, kik Horányi «Scriptores Schol. Piar.» művéből jelesen ismeretesek. Ekkor már nyomtatás alá is adott volt színművei zsengéiből, t. i. a *Mesterséges ravaszsgot*.

1777-ben ismét Kecskeméten működött, mint a retorika osztálytanítója. Itt érte őt azon kitüntetés, hogy a felsőbb tanhatóság kívánalma következtében Kassára jutott rajztanítás végett, melyet aztán 1791-től Körmöczbányán folytatott 1829-ig.

De ezen utóbbi pályája már eléggé ismeretes. S itt főleg kiképeztetése időszakát szándékoztam némileg megvilágítani.

CSAPLÁR BENEDEK.

KISFALUDY SÁNDOR REGÉI.

Kisfaludy Sándor a jelenkor fölfogásában a *Himfy* szerzője; Vörösmarty föllépéseig a *Himfy* és a *Regék* költője volt. A magyar lyra nagyszerű fölvirágzása századunkban nem tudta a lyrikus Kisfaludy Sándor érdemét és értékét elfeledtetni; a magyar epika jeles termékei elhomályosították elbeszélő költészetének még azon alkotásait is, melyeket a kortársak a legnagyobb lelkesedéssel fogadtak és költői érték szempontjából a *Himfy* dalaival egy sorba helyeztek volt. A nemzet æsthetikai érzéke nem ítelt helytelenül. Kisfaludy Sándort nemcsak tehetsége és hivatása, hanem életének viszonyai és műveltsége is kiválóan és majdnem kizárólag lyrikussá tették; a külső világ jelenségeinek és eseményeinek költői megalkotása, akár az eposz, akár a dráma keretében, kívül esett természetere korlátain és csak kivételesen sikerült neki egyes részletekben. A ki kifogyhatatlan volt a kesergő és boldog szerelem gazdag hullámvásának hangulatos rajzában, a ki szívének belső életéből szebbnél-szebb és (az alaki egyhangúság ellenére is) igen változatos hangokat és képeket tudott méríteni, — elbeszélő műveiben rendkívül egyhangú, sablonos, szűk körű maradt; sohasem tudott sem közvetlenül, sem